

Sigrid
Nunez

Priatel'

INAQUE

Preklad
Kamila Laudová

NATIONAL BOOK AWARD 2018

Cradle to Cradle Certified™ je globálne uznávaný štandard bezpečných a cirkulárnych výrobkov. Papier Munken Print Cream od spoločnosti Arctic Paper Munkedals použitý na prešádky a vnútorný blok tejto knihy je Cradle to Cradle Certified™ na bronzovej úrovni.

Sigrid Nunez

Priatel'

Sigrid Nunez
THE FRIEND

COPYRIGHT © 2018 by Sigrid Nunez.

By arrangement with the Author. All rights reserved

TRANSLATION © Kamila Laudová 2022

COPYEDITING Jana Šulková, Martina Kubealaková

COVER © Barbora Šajgalíková

COVER ILLUSTRATION © Ema Baková

SLOVAK EDITION © Inaque 2022

ISBN 978-80-8207-153-8

ISBN E-BOOK 978-80-8207-154-5

Sigrid Nunez
PRIATEL

INAQUE

Musíte si uvedomiť, že nemôžete dúfať, že svoj smútok
utešíte písaním.

Natalia Ginzburgová, *Moje povolanie*

Uvidíte veľkú truhlicu, stojacu uprostred miestnosti,
a na nej sedí pes s očami veľkými ako šálky. Ale vôbec sa
ho nemusíte báť.

Hans Christian Andersen, *Kresadlo*

Každý román sa snaží odpovedať na otázku:

„Stojí život za to, aby sme ho žili?“

Nicholson Baker, *Rozhovor o literatúre* č. 212, *Paris Review*

PRVÁ ČASŤ

V osemdesiatych rokoch chodilo k lekárom v Kalifornii veľké množstvo Kambodžaniek s rovnakou sťažnosťou: nevideli. Všetky ženy boli vojnové utečenky. Pred útekem zo svojej vlasti videli zverstvá Červených Khmérov, ktorí boli pri moci v rokoch 1975 až 1979. Mnohé z nich boli znásilnené, mučené alebo inak týrané. Väčšine pred ich očami zavraždili členov rodiny. Žena, ktorá už nikdy nevidela svojho manžela a tri deti, keď ich odvliekli vojaci, povedala, že stratila zrak po štyroch rokoch každodenného plaču. Nie jediná oslepla od plaču. Ostatné trpeli rozmazaným alebo čiastočným videním, ich oči trápili zákalý a bolesti.

Vyšetrojúci lekári – spolu ich bolo asi stopäťdesiat – zistili, že oči žien sú v poriadku. Ďalšie testy ukázali, že aj ich mozgy. Ak ženy hovorili pravdu – a boli aj takí, ktorí o tom pochybovali a domnievali sa, že ženy možno predstierajú, lebo chcú upútať pozornosť alebo dúfajú, že získajú invalidný dôchodok –, jediným vysvetlením bola psychosomatická slepota.

Inými slovami, myseľ žien, ktorá bola nútená dívať sa na toľko hrôzy a nebola schopná prijať viac, vedela zhasnúť svetlo.

Toto bolo posledné, o čom sme sa rozprávali, kým si ešte žil. Potom mi už len prišiel mejl so zoznamom kníh, o ktorých si si myslel, že by mi mohli pomôcť pri výskume. A pretože bola zima, zaprial si mi všetko dobré do nového roka.

V tvom nekrológu boli dve chyby. Dátum tvojho presťahovania z Londýna do New Yorku bol posunutý o jeden rok a diev-

čenské meno tvojej prvej manželky bolo nesprávne prepísané. Drobné chybičky boli neskôr opravené, ale všetci sme vedeli, že by ťa veľmi nahnevali.

Avšak na poslednej rozlúčke som si vypočula niečo, čo by ťa určite pobavilo:

Kiežby sa mi dalo modliť.

Čo ti v tom bráni?

On.

On by mi, to on by mi bránil. Mŕtvi prebývajú v kondicionáli, v neskutočnom podmieňovacom spôsobe. Ale je tu aj mimoriadny pocit, že si sa stal vševediacim, že sa pred tebou nedá utajiť nič, čo robíme, čo si myslíme alebo čo cítime. Mimoriadny pocit, že čítaš tieto slová, že vieš, čo vyjadria, ešte skôr, ako ich napíšem.

Je pravda, že dostatočne silný plač počas dlhého obdobia môže viesť k rozmazanému videniu.

Ležala som v posteli, hoci bol deň. Od všetkého plaču ma bolela hlava, už niekoľko dní ma trápila migréna. Vstala som a išla sa pozrieť von oknom. Bola ešte zima, pri okne ma ovial chlad, ťahalo cez rámy. Ale bolo to príjemné, rovnako ako bolo príjemné pritlačiť si čelo na ľadové sklo. Stále som žmurkala, ale pred očami sa mi nevyjasňovalo. Myslela som na ženy, ktoré plakali toľko, až oslepli. Žmurkala som a žmurkala, strach vo mne narastal. Potom som zbadala teba. V hnedej vintage bombere, trochu pritesnej – a len preto vyzerala na tebe lepšie –, a s tmavými hustými dlhými vlasmi. Vďaka tomu som vedela, že sme sa museli vrátiť v čase. Do dávnej minulosti. Spred takmer tridsiatich rokov.

Kam si išiel? Nikam konkrétne. Žiadne vybavovanie, žiadne stretnutie. Len si sa prechádzal, s rukami vo vreckách si si vychutnával ulicu. Bol to tvoj rituál. *Ak nemôžem chodiť, nemôžem písať.* Ráno si pracoval a v istom momente, ktorý sa nevyhnutne dostavil, sa zdalo, že nie si schopný napísať ani jednoduchú vetu, vyšiel si von a prešiel si celé kilometre. Prekliate boli dni, keď tomu bránilo zlé počasie (čo sa však stávalo málokedy,

pretože ti neprekážala zima ani dážď, zastaviť ťa dokázala len skutočná búrka). Po návrate si si opäť sadol k práci a snažil sa udržať rytmus, ktorý si chytil počas chôdze. A čím lepšie ti to šlo, tým lepšie si písal.

Pretože všetko je otázkou rytmu, hovoril si. Dobré vety sa začínajú úderom.

Uverejnil si esej *Ako byť flâneur* o prechádzaní sa a flákaní po meste a jeho mieste v literatúre. Zlízol si si kritiku za spochybnenie faktu, či existuje *flâneurka*. Nevedel si si predstaviť, že by sa žena mohla potulovať po uliciach v rovnakom rozpoložení ako muž. Chodkyňu neustále niečo vyrušovalo: pohľady, poznámky, pokrikovanie, dotyky. Žena bola vychovávaná tak, aby bola stále v strehu: nejde mi niekto za päťami? Nesleduje ma tamten? Ako by sa mohla uvoľniť natoľko, aby stratila vlastné ja, zažila radosť z čistého bytia, ktorá je ideálom pravej *flânerie*?

Dospel si k záveru, že pre ženy bude ekvivalentom pravdepodobne nakupovanie – konkrétne prezeranie si výkladov bez úmyslu niečo si kúpiť.

Nezdalo sa mi, že by si sa mýlil. Poznala som veľa žien, ktoré si dávali pozor, len čo vyšli z domu, dokonca aj pár takých, ktoré sa odchodu z bytu vyhýbali. Samozrejme, žene stačí počkať si do určitého veku, keď sa stane neviditeľnou, a je po probléme.

Všimni si, ako si použil slovo ženy, pričom si mal na mysli mladé ženy.

V poslednom čase som sa veľa prechádzala, ale nepísala som. Premeškala som termín odovzdania. Predĺžili mi ho. Premeškala som aj ten. Teraz si redaktor myslí, že simulujem.

Jediná som sa nemýlila v domnienke, že keď o niečom veľa hovoríš, nespraviš to. Napokon, nebol si najnešťastnejší človek z nášho okolia. Nebol si najdeprimovanejší (spomeň si na G, na D alebo T-R). Dokonca si nebol – akokoľvek zvláštne to teraz znie – človek s najsilnejšími samovražednými sklonmi.

Vzhľadom na načasovanie, krátko po začiatku roka, by sa dalo predpokladať, že šlo o predsavzatie.

Raz, keď si o tom rozprával, si tvrdil, že by ťa zastavilo pomyslenie na študentov. Prirodzene, obával si sa, aký vplyv by na nich mohol mať takýto príklad. Napriek tomu sme si na to nespomenuli, keď si vlni prestal učiť, hoci sme vedeli, že to robíš rád a potrebuješ peniaze.

Inokedy si sa vyjadril, že pre človeka v istom veku by mohlo ísť o racionálne rozhodnutie, dokonca o úplne rozumné riešenie. Na rozdiel od toho, keď spácha samovraždu mladý človek, čo je vždy chyba.

Raz si nás rozosmial vetou: *Radšej by som chcel život v poviedkovom formáte.*

Stevie Smith ťa pobavil svojím vyhlásením, že Smrť je jediné božstvo, ktoré musí prísť na zavolanie, ako aj rôzni ľudia tvrdiaci, že bez samovraždy by nevedeli žiť ďalej.

Na prechádzke počas krásneho jarného rána sa Samuela Becketta jeden z jeho priateľov opýtal: Nie si v takýto nádherný deň rád, že si nažive? Tak ďaleko by som nezachádzal, odvetil Beckett.

A nehovoril si nám, že sériový vrah Ted Bundy ťahal služby na nonstop linke prevencie samovrážd?

Ted Bundy.

Zdravím. Volám sa Ted, počúvam vás. Čo vás trápi?

Prekvapilo nás, že sa bude konať spomienková slávnosť. Napočúvali sme sa od teba rečí, ako nič také nechceš, ako sa ti to hnuší. Rozhodla sa to manželka číslo tri jednoducho ignorovať? Pretože si to nestanovil písomne? Ako väčšina samovrahov ani ty si nenechal odkaz. Nikdy som nepochopila, prečo sa tomu vraví *odkaz*. Určite existujú aj takí, čo sa rozpíšu.

V nemčine sa tomu hovorí *Abschiedsbrief*: list na rozlúčku. (Znie to lepšie.)

Aspoňže sa vyhovelo tvojmu prianiu o spopolnenie. Nekonal sa židovský pohreb ani smútenie šiva. V nekrológu sa zdôrazňoval tvoj ateizmus. *Medzi náboženstvom a poznaním si má človek vybrať poznanie, hovorieval.*

Áká absurdita pre kohokoľvek, kto aspoň trochu pozná židovské dejiny, písalo sa v jednom komentári.

V čase spomienkovej slávnosti šok už odznel. Ľudia sa rozptyľovali špekuláciami o tom, aké bude stretnúť všetky tri manželky naraz. O frajerkách ani nehovoriac (vtipkovalo sa, že by sa do jednej miestnosti ani nevošli).

Až na projekciu fotografií, ktorá drsne pripomínala stratenú krásu a mladosť, sa to veľmi nelíšilo od iných literárnych podujatí. Recepčia, rozhovory o peniazoch, literárnych oceneniach ako forme odškodnenia a poslednej recenzii v štýle *umri, autor, umri*. Dekórum v tomto prípade znamenalo žiadne slzy. Ľudia využili príležitosť získať kontakty a porozprávať sa so známymi. Klebetilo sa a krútilo hlavami nad priveľmi detailným spomienkovým textom manželky číslo dva (a teraz aj nad jeho údajnou metamorfózou na knihu).

Treba povedať, že manželka číslo tri žiarila, hoci chladne ako ostrie. Som tu, aby ste ma ľutovali, hlásalo jej držanie tela, skúste naznačiť, že na tom nesiem vinu, a rozrežem vás.

Dojalo ma, keď sa spýtala, ako napredujem s písaním.

Nemôžem sa dočkať, až si to prečítam, povedala neúprimne. Nie som si istá, či to dokončím.

Ach, viete, že by si prial, aby ste to dokončili. (*Prial by si.*)

Jej nepríjemný zvyk pomaly krútiť pri reči hlavou, akoby popierala každé slovo, čo vypustí z úst.

Pristúpil niekto napoly slávnny. Kým sa otočila, spýtala sa: Môžem vám zavolať?

Odišla som skoro. Cestou som začula niekoho hovoriť: Dúfam, že na mojej spomienkovej slávnosti sa ukáže viac ľudí.

A: Teraz je oficiálne mŕtvy beloch.

Je pravda, že literárny svet je podmínovaný nenávisťou, bo-

jiskom s ostreľovačmi, kde sa stále prehrávajú závistlivé scény a duely? spýtal sa moderátor národnej rozhlasovej stanice známeho autora. Kto k tomu prispieva? Stretávame sa s veľkou závišťou a nepriateľstvom, odpovedal autor. A pokúsil sa to vysvetliť: Je to ako potápajúci sa čln, do ktorého sa snaží dostať priveľa ľudí. Takže keď niekoho odstrčíte, ste trochu vyššie.

Ak čítanie naozaj zvyšuje empatiu, ako sa nám stále opakuje, zdá sa, že písanie nás o ňu ochudobňuje.

Raz si na konferencii zarazil početné publikum slovami: Kde ľudia nabrali, že byť spisovateľom je úžasné? Simenon vyhlásil, že písanie nie je profesia, ale povolanie nešťastia. Georges Simenon, ktorý pod vlastným menom napísal stovky románov, ďalšie stovky pod desiatkou pseudonymov a ktorý bol v čase odchodu do penzie najpredávanejším autorom na svete. To je kopec nešťastia.

Ktorý sa chválil tým, že ošukal minimálne desaťtisíc žien, z ktorých mnohé, ak nie väčšina, boli prostitútky, a ktorý sa nazýval feministom. Ktorý mal za literárnu mentorku samu Colette a za milenkú samu Josephine Bakerovú, hoci sa povrávalo, že románik ukončil, pretože mu prekážala pri práci a spomalila ročnú produkciu románov na úbohých dvanásť titulov. Ktorý na otázku, čo z neho spravilo spisovateľa, odpovedal: Nenávisť k matke. (To je veľa nenávisti.)

Flâneur Simenon: Všetky knihy som vymyslel počas chôdze.

Jeho dcéra bola doňho psychoticky zamilovaná. Keď bola malá, požiadala ho o snubný prsteň, a ako rástla, dávala si ho zväčšovať, aby jej sedel na prste. V dvadsiatich piatich sa zastrelila.

Otázka: Kde mladá Parížanka zohnala pištoľ?

Odpoveď: Od pištoľníka, o ktorom čítala v románe svojho *papá*.

V tej istej učebni, kde niekedy prednášam, jedného dňa v roku 1974 vyhlásila poetka na seminári, ktorý viedla: Na budúci týždeň tu možno nebudem. Neskôr si doma obliekla matkin starý kožuch a s pohárom vodky sa zavrela do garáže.

Matkin starý kožuš je typ detailu, na ktorý učitelia kreatívneho písania radi poukazujú ako na výstižný – ako si napríklad Simenonova dcéra zohnala zbraň – a ktorých je v živote veľa, ale v študentských prácach väčšinou chýbajú.

Poetka nastúpila do svojho paradajkovočerveného cougar ročník 1967 a pustila motor.

Keď som na svojom prvom kurze kreatívneho písania zdôraznila význam detailov, ozval sa študent so slovami: Vôbec nesúhlasím. Ak chcete veľa detailov, zapnite si televíziu.

Neskôr som sa presvedčila, že jeho poznámka nebola taká hlúpa, ako sa zdalo.

Ten istý študent ma tiež obvinil (konkrétne slovami *spisovateľky ako vy*) zo snahy ľudí odstrašiť predstieraním, že písať je ťažšie, ako naozaj je.

Prečo by sme to robili? spýtala som sa.

Ale no tak, odvetil. Nie je to jasné? Koláč nie je dosť veľký.

Môj prvý učiteľ kreatívneho písania hovorieval svojim študentom, že ak v živote môžu robiť niečo iné ako stať sa spisovateľmi, mali by to robiť.

Včera večer na stanici Union Square hral nejaký muž na flaute *La Vie en Rose molto giocoso*. V poslednom čase sa veľmi rýchlo nakazím melódiou, a tak ma skladba vo flautistovom podaní otravovala celý deň. Vraj sa toho dá zbaviť tak, že si niekoľkokrát vypočujete celú pieseň. Vypočula som si jej najslávnejšiu verziu, samozrejme, od Edith Piaf, ktorá napísala text a prvýkrát ho odspievala v roku 1945. Teraz mám v hlave Edithin podivný, meciaci, typicky francúzsky hlas.

Na stanici Union Square tiež stojí muž s tabuľkou: BEZ zubov BEZ domova diaBEZik. To je dobré, povedal jeden cestujúci, keď mu hádzal drobné do papierového pohára.

Občas, keď sedím za počítačom, vyskočí reklamné okno: Píšete knihu?

O čom sa chce so mnou rozprávať manželka číslo tri? Nie som taká zvedavá, ako by si čakal. Keby si mi nechal list alebo odkaz, určite by som ho už mala. Možno plánuje nejakú inú spomienkovú slávnosť, povedzme v písomnej podobe, v takom prípade bude zas robiť niečo, čo si nechcel.

Stretnutia sa desím nie preto, že by som ju nemala rada (práve naopak), ale preto, že nechcem byť súčasťou takýchto rituálov.

A nechcem rozprávať o tebe. Náš vzťah bol trochu nezvyčajný, nie vždy ľahko pochopiteľný pre iných. Nikdy som sa nepýtala, a tak som sa nikdy nedozvedela, čo si o nás hovoril svojim manželkám. Vždy som bola vďačná, že hoci manželka číslo tri nebola mojou priateľkou ako manželka číslo jeden, aspoň nebola mojou nepriateľkou ako manželka číslo dva.

Manželstvo viedlo k úprave priateľských vzťahov, nebola to jej chyba, to sa v manželstve stáva. Najbližší sme si boli, keď si práve nemal manželku, čo nebývalo dlhé obdobie, pretože si až do patologickej miery nebol schopný byť sám. Raz si sa mi priznal, že až na niekoľko výnimiek, ako napríklad keď si bol na pracovnej ceste alebo na knižnom turné (a aj to nie vždy), si za štyridsať rokov nespal ani jednu noc sám. Medzi manželkami sa vždy vyskytla nejaká priateľka. Medzi priateľkami dievčatá na jednu noc. (Ešte boli aj také, ktoré si nazýval „bokovkami“, ale tie vedľa teba nespávali.)

Prestávka na priznanie, nie bez hanby: správa, že si sa zamiloval, ma vždy zabořila a rovnako som nevedela potlačiť radosť vždy, keď som sa dozvedela, že sa s niekým rozchádzaš.

Nechcem o tebe rozprávať alebo počúvať iných, ako o tebe hovoria. Je to, samozrejme, kliše: o mŕtvych rozprávame, aby sme si ich pripomenuli, aby sme ich udržali pri živote jediným možným spôsobom. Ale zistila som, že čím viac o tebe ľudia hovoria, napríklad na spomienkovej slávnosti – a sú to ľudia, ktorí ťa milovali, dobre poznali a so slovami to vedia –, tým viac sa mi vzdávaš, tým viac pripomínaš hologram.

Uľavilo sa mi, že aspoň nie som pozvaná k tebe domov. (Stále je to tvoj dom.) Niežeby som mala s tým miestom nejaké obzvlášť silné asociácie, bola som tam len dva- alebo trikrát za niekoľko rokov, čo bolo mojím domovom. Dobre si však pamätám na svoju prvú návštevu, krátko nato, ako ste sa nastahovali, keď som si prezerala celý mestský dom, obdivovala vstavané knižnice a pekné koberce položené na starých podlahách z orechového dreva, čo mi pripomenulo, akí sú súčasní spisovatelia v podstate meštiaci. Raz pri vynikajúcej večeri v dome iného spisovateľa niekto spomenul Flaubertovo slávne pravidlo, že treba *žiť ako meštiak a myslieť ako poloboh*, hoci som nikdy nechápala, v čom život tohto zúrivého blázna pripomínal život bežného meštiaka. V dnešnej dobe (večerajúci sa zhodli) mal bezstarostný bohém všetko, ale vyhynul a nahradil ho hipster povestný svojimi znalosťami, statusom expertného spotrebiteľa s vycibreným jazýčkom a inými rafinovanými chuťami. A či už je to spravodlivé, alebo nie, tvrdil náš hosťiteľ a otvoril tretiu fľašu vína, mnohí spisovatelia dnes priznávajú, že sa cítia rozpačito, ba dokonca sa hanbia za to, ako žijú.

Keďže si sa prisťahoval desaťročia pred boomom, s bolesťou si sledoval, ako sa z Brooklynu stala značka, a čudoval si sa, že o vlastnej štvrti sa ti začalo písať rovnako ťažko, ako sa písalo o subkultúre šesťdesiatych rokov: bez ohľadu na to, ako úprimne sa človek snažil, presakoval atrament paródie.

Rovnako známe ako Flaubertove slová je aj vyjadrenie Virginie Woolfovej: *Človek nemôže dobre myslieť, dobre milovať, dobre spať, ak sa dobre nenajedol*. Dokázané. Ale hladujúci umelec nebol vždy mýtus a koľko mysliteľov žilo v chudobe alebo skončilo v hrobe chudobných.

Woolfová menuje Flauberta s Keatsom ako geniálnych mužov, trpiacich pre ľahostajnosť sveta. Ale čo by si o nej asi myslel Flaubert, keďže povedal, že všetky umelkyne sú štetky? Obaja vytvorili postavy, ktoré si zobrali život, rovnako ako samotná Woolfová.

Bolo obdobie – dosť dlhé obdobie –, keď sme sa stretávali takmer každý deň. Ale v posledných rokoch sme mohli pokojne žiť v rôznych krajinách a nielen v iných štvrtiach, pričom sme boli v pravidelnom kontakte, ale najmä prostredníctvom mejlu. Za celý minulý rok sme sa častejšie stretávali náhodne – na večierku, na čítaní alebo na nejakom inom podujatí – než plánovane.

Tak prečo sa tak bojím vstúpiť do tvojho domu?

Myslím si, že by ma zložilo, keby som zahliadla známy kus oblečenia, knihu či fotografiu alebo keby som zachytila náznak tvojej vône. A nechcem sa takto rúcať, božemôj, nie s tvou vdovou po boku.

Píšete knihu? Píšete knihu? Kliknite sem a dozviete sa, ako ju publikovať.

V poslednom čase, odkedy som to začala písať, sa mi tu objavuje nová správa.

Samota? Strach? Depresia? Zavolajte na nepretržitú linku SOS samovražda.

Jediné zviera, ktoré dokáže spáchať samovraždu, je zároveň jediné zviera, ktoré plače. Hoci som počula, že jelene v obklúčení, uštvané z lovu, bez možnosti úniku pred psami, niekedy roní slzy. Boli zaznamenané aj prípady plačúcich slonov a, samozrejme, ľudia vám povedia čokoľvek o svojich mačkách a psoch.

Podľa vedcov sú zvieracie slzy slzami stresu a nemožno ich zamieňať so slzami emocionálnej ľudskej bytosti.

U ľudí sa chemické zloženie emocionálnych slz líši od slz, ktoré sa tvoria s cieľom očistiť alebo premazať oko, keď ho niečo povedzme podráždi. Je známe, že uvoľňovanie týchto chemických látok môže byť pre plačúceho prospešné, čo vysvetľuje skutočnosť, prečo sa ľudia tak často cítia lepšie, keď si dobre poplačú, a možno je to aj dôvod pretrvávajúcej popularity dojkov.

Laurence Olivier bol vraj frustrovaný, pretože na rozdiel od mnohých iných hercov nedokázal slziť na požiadanie. Bolo by

zaujímavé zistiť, aké chemické zloženie majú slzy hercov a ku ktorému z dvoch typov patria.

Vo folklóre a v iných príbehoch môžu mať ľudské slzy, podobne ako ľudské semeno a krv, magické vlastnosti. Na konci rozprávky o Zlatovláske, keď sa po rokoch odlúčenia a utrpenia opäť stretne a objíma s princom, mu jej slzy vtečú do očí a zázračne mu vrátia zrak, o ktorý ho kliatbou pripravila čarodejnica.

Jedna z mnohých legiend o Edith Piaf sa tiež týka zázračného navrátenia zraku. Zápal rohovky, ktorý ju ako dieťa na niekoľko rokov oslepil, sa vraj vyliečil, keď ju zopár prostitútok pracujúcich v nevestinci jej starej mamy, ktorý bol zhodou okolností domovom malej Edith, vzalo na púť na počesť svätej Terézie z Lisieux. Možno je to len ďalšia rozprávka, ale faktom je, že Jean Cocteau raz opísal spievajúcu Piaf ako ženu „s očami slepej zasiahnutými zázrakom, očami jasnovidky“.

Ale na dva dni som oslepla... Čo som videla? To sa už nikdy nedozviem. Slová poetky, opisujúcej epizódu z detstva, z obdobia poznačeného násilím a biedou. Louise Boganová. Ktorá tiež povedala: *Násilie som musela zažívať od narodenia.*

Myslela som si, že rozprávku bratov Grimmovcov poznám naspamäť, ale zabudla som, že princ sa pokúsi spáchať samovraždu. Uverí slovám čarodejnice, že Zlatovlásku už nikdy nevidí, a hodí sa z jej veže. Pamätala som si, že čarodejnica ho oslepila nechtami a navyše sa mu vyhrážala, že mačka, ktorá dostala jeho pekného vtáčika, mu oči dokonca vyškríabe. Ale princ príde o zrak práve skokom. Dopadne do kríkov a tfne mu prepichnú oči.

Ale už ako dieťa som si myslela, že čarodejnica má právo hnevať sa. Sľub je sľub a ona predsa nepodviedla rodičov, aby sa vzdali svojho dieťaťa. Dobre sa o Zlatovlásku starala, chránila ju pred veľkým zlým svetom. Nezdalo sa mi úplne fér, že by si ju mal odvieť prvý šikovný mladý muž, ktorý šiel okolo.